

Minna Lipasti

Työterveyshuollon ja yleislääketieteen erikoislääkäri, Aito työterveys

Alpo Vuorio

Dosentti, työterveyshuollon erikoislääkäri, Mehiläinen Airport; Oikeuslääketieteen laitos Helsingin Yliopisto

Ammattikuljettajan hyvä terveys on liikenneturvallisuuden kulmakivi

Ammattikuljettajan tulee täyttää vähintään R2-ajokorttiryhmän terveysvaatimukset. Työterveyshuollolla on tärkeä tehtävä tukea ammattikuljettajan ajoterveyttä ja havaita ajoissa mahdollisia ajo- ja työkykyyn vaikuttavia terveyshaasteita. On tärkeää, että arvioinnin tekevä lääkäri on perehtynyt liikennelääketieteeseen.

Ammattikuljettajan työ on henkisesti ja fyysisesti haastavaa työtä. Kuljettajan tulee pystyä turvallisesti kuljettamaan raskasta ajoneuvoa hyvin erilaisissa liikenne- ja sääolosuhteissa. Lisäksi työhön kuuluu asiakaspalvelua ja osalla kuljettajista työtä varjostaa ajoittain myös väkivallan uhka. Työpäivät ovat usein pitkiä ja työvuorot epäsäännöllisiä; ammattikuljettajien henkinen ja ruumiillinen stressi ja uupuminen onkin yleistä.

Kuljettajien terveydentila vaikuttaa liikenneturvallisuuteen. Ammattikuljettajien liikenneturmariskin on arvioitu olevan moninkertainen verrattuna muihin kuljettajiin verrattuna (2, 3). Tämän lisäksi myös krooninen sairaus, joita ammattikuljettajilla on valitettavan usein, lisää riskiä liikenneonnettomuuteen.

Ammattikuljettajan epäsäännölliset työajat ja riittämätön palautumisaika lisäävät riskiä sairastua mm. sepelvaltimotautiin ja aikuisiän diabetekseen

Taulukko 1. Ammattikuljettajien erityishaasteita

Erityisiä ajoterveyks vaatuksia ammattikuljettajille

- Työn edellyttämät työvuorot (vuorotyö, yötyö)
 - Ajoneuvon ja viestintään liittyvien teknisten järjestelmien hallinta
 - Erilaisten kelpuutuksien ylläpito
 - Mahdollisiin matkustajiin liittyvät haasteet (väkivalta, kommunikaatio)
 - Vaarallisten aineiden kuljetukseen liittyvät riskit
 - Ajoneuvon hallinta ahtaissa lastausolosuhteissa
 - Pitkiin ajomatkoihin liittyvät vireystilan ongelmat
- Lähde: (1) National Transport Commission Australia (2017)

(4). Terveysongelmana on usein ylipaino. Esimerkiksi linja-autonkuljettajilla on ylipainoa ja sydän- ja verisuonisairauksia keskimääräistä enemmän verrattuna muuhun väestöön verrattuna. Varsin usein liikuntaharrastukset jäävät helposti taka-alalle vuorotyön vuoksi ja ruokailurytmi saattaa olla epäsäännöllinen.

Ammattikuljettajan vireystilan tulee olla moitteeton koko työvuoron ajan

onnettomuusriskin pienentämiseksi (5). Tämän vuoksi palautumisajat ja riittävä yöuni ovat erityisen tärkeitä. Yleinen ongelma kuljettajilla on liian vähäinen yöuni. Ongelmaa pahentaa usein ammattikuljettajien uniapnea (6).

Ammattikuljettajan liikenneterveyden arvioinnissa tulee pystyä arvioimaan usein useampien sairauksien yhteisvaikutuksia ajoterveyteen ja liikenneturvallisuuteen (1). On tavallista, että jatkoselvittelyissä hyödynnetään eri erikoisalojen konsultaatioita sekä tarvittaessa myös terveystarkastuksia ajokortin arviointia. Haastavimmissa tapauksissa ammattikuljettaja voidaan lähettää myös vaativimmissa tapauksissa ajopolin moniammatillisen tiimin ajokortin arviointiin Turkuun tai Helsinkiin.

Tieliikenteen kuljettajia koskevat terveystarkastukset perustuvat EU:n Ajokorttidirektiiviin, ajokorttilakiin sekä lakiin taksikuljettajien ammattipätevyydestä. Ammattikuljettajan on aina täytettävä vähintään ryhmän 2 (R2) terveystarkastukset (7). Toisin kuin henkilöautokorttia haettaessa tehdään aina lääkärintarkastus ensimmäistä kertaa haettaessa R2-ajokorttia.

Ammattikuljettajilla voi olla myös työnantajan määrittelemänä tiukempia terveystarkastuksia. Näiden vaatimusten tulee perustua ammattikuljettajan työn riskien ja terveydellisten vaikutusten tuntemiseen. Kuljettajan tulee myös itse arvioida omaa ajankohdasta ajokortin aloittamista ajokortin aikana. Tyypillisesti sairauksien lisäksi päivittäistä ajokortin heikentävästi voivat vaikuttaa väsymys sekä vireystilaan vaikuttavien lääkkeiden käyttö. Kuljettajan oman vastuun merkitys on otettu huomioon myös tieliikennelaissa. Tieliikennelain 17 §:n mukaan ajoneuvoa ei saa ajaa se, jolta sairauden, vian, vamman, väsymyksen

tai päihtymyksen vuoksi taikka muusta vastaavasta syystä puuttuvat siihen tarvittavat edellytykset.

Ammattikuljettajien työterveyshuolto

Maantiekuljetusala ja sitä tukevat toimialat työllistävät kaikkiaan noin 100 000 henkilöä Suomessa. Suurin osa Suomen autoliikennealan yrityksistä on pieniä (8). Esimerkiksi tavaraliikenneryhtiöitä on Suomessa noin 10 000 ja niistä lähes puolet (47%) liikennöi yhdellä autolla. Yrityksistä 39 % on 2-5 auton yrityksiä ja yli 5 auton yrityksiä on 14 %. Linja-autoliikenteen yrityksiä on puolestaan noin 800, joista yli 50 % liikennöi 1-10 linja-autolla (9). Yksityisyrittäjän ei ole pakko hankkia itselleen työterveyshuoltoa. Tämän seurauksena ajoterveydenseuranta jää valitettavan usein harvoin toistuvien ajokorttitarkastusten varaan. Ammattikuljettajien osalta olisi kuitenkin ensiarvoisen tärkeää, että kokonaisarvio ajoterveydestä tehtäisiin työterveyshuollossa tai muuten pitempiäaikaisen hoitosuhteen perusteella ja lausunnon antaja olisi perehtynyt liikennelääketieteeseen.

Ammattikuljettajan työkyvyn ja ajoterveyden seurannassa työterveyshuollolla on oleellinen rooli (8, 10). Työnantajan tulee määrittellä yhdessä työterveyshuollon kanssa kuljettajan työhön perustellusti kuuluva terveystarkastustarve. Tällöin huomioidaan sekä ajamiseen että yleisemmin ajoterveyden liittyvät määräykset sekä viranomaisten ohjeet. Työturvallisuuslain 11 § mukaan työtä, johon liittyy suuri tapaturman vaara, saa tehdä vain henkilö, joka on erikseen todettu tehtävään sopivaksi. Tämä koskee paitsi tehtävän edellyttämää koulutusta ja perehdytys-

tä, myös terveydentilaa ja siihen rinnastettavaa henkilökohtaista sopivuutta. Valtioneuvoston asetuksen 708/2013 7§ mukaan terveystarkastus on järjestettävä työn terveydellisten erityisvaatimusten perusteella. Tämän lisäksi terveystarkastuksen tarve sekä tiheys perustuu työssä tai työolosuhteissa todettuun erityiseen sairastumisvaaraan liittyen työssä altistumiseen. Esimerkkejä altisteista ovat yötyö, melu, tärinä, ja kemikaalit.

Kun arvioidaan työn erityisiä terveystarkastuksia, voidaan perustellusti lähtökohdaksi ottaa viranomaisten määrittelemät vähimmäisvaatimukset. On kuitenkin huomioitava, että toimintaympäristökohtaisen riskianalyysin niin vaatiessa vaatimustaso voi olla korkeampi. Riskinarvioinnista ja -hallinnasta vastaa työnantaja. Terveydellisen sopivuuden arviointiin työnantajan tulee käyttää työterveydenhuollon asiantuntijoita. Työn tuntemisen edellytyksenä on huolellinen työpaikkaselvitys riskinarvioineen. Ammattikuljettajien on käytävä terveystarkastuksissa säännöllisesti ajokorttitarkastusten lisäksi. Työterveyshuoltolain 13 § mukaan: ”Työntekijällä on velvollisuus osallistua terveystarkastukseen

1) hänen terveydentilansa selvittämiseksi erityistä sairastumisen vaaraa aiheuttavassa työssä tai työympäristössä tai 2) hänen työ- tai toiminta-

kykynsä selvittämiseksi työstä aiheutuvien, terveydentilaan kohdistuvien vaatimusten vuoksi.”

Työterveyshuollon ensisijaisena tehtävänä on tukea ammattikuljettajan työkykyä ja ennaltaehkäistä mahdollisia terveys- ja työkykyriskejä. Jokaisella vastaanottokäynnillä on myös arvioitava ammattikuljettajien ajoterveysvaa-

”Yksityisyrittäjän ei ole pakko hankkia itselleen työterveyshuoltoa.”

timusten täyttymistä. Ammattikuljettajan sairastuessa kuljettaja olisi usein kykenevä tekemään terveydentilan puolesta muuta kuin kuljetustyötä, mutta varsinkaan pienemmissä yrityksissä ei yleensä ole muuta työtä tarjolla kuin kuljetustyötä. Ajoterveyttä kannattaa tukea vahvasti koko työuran aikana. Määräaikaisterveystarkastukset olennainen osa sairauksien ennaltaehkäisyä. Erityisesti henkisen jakamisen huomioiminen on tärkeää. Työterveyshuollolla on myös tärkeä tehtävä päihde- ja tupakkatuomien tukemisessa ja tarvittaessa seurannassa. Parhaimmillaan ammattikuljettaja uskaltaa matalalla kynnyksellä ottaa yhteyttä työterveyshuoltoon muutoinkin kuin terveystarkastusten yhteydessä, jotta mahdollisiin terveysongelmiin pystyttäisiin ajoissa vaikuttamaan.

”**Usein iäkkäät kuljettajat toimivat keikkatyypisesti työtehtävissä, ilman työterveyshuollon tukea.**”

Ikääntyvä ammattikuljettaja

Ikääntymisen merkitys liikenneturvallisuudelle kasvaa yleisesti noin 65 ikävuodesta eteenpäin. Ammattikuljettajien kohdalla iän merkitys on kuitenkin monisyisempi kokonaisuus (11). Tällä hetkellä merkittävällä osalla yli 65-vuotiaista kuljettajista on R2-ajokortti. Heistä osa tekee satunnaisesti tai jopa kokoaikaisesti ammattikuljettajan työtä. Iäkkäiden kuljettajien aiheuttamien vakavien liikenneonnettomuudet liittyvät usein havainto- ja ajovirheisiin sekä sairauskohtauksiin. Iäkkäiden kuljettajien ajoterveyden arviointiin liittyy erityisesti kognitiivisten toimintojen osalta. Verisuoniterveyden arviointi on myös aina tarpeen. Valitettavasti usein iäkkäät kuljettajat toimivat keikkatyypisesti työtehtävissä, ilman työterveyshuollon tukea (12). Usein heidän ajoterveyttään ei näin ol-

len arvioida säännöllisissä terveystarkastuksissa. Usein työnantajalle näissä tapauksissa riittää voimassa oleva ajokortti, vaikka siihen liittyvät tarkastukset tapahtuvat hyvin harvoin ja ovat varsin pintapuolisia, varsinkin jos niitä tekee satunnainen kuljettajan terveyttä kunnolla tunteva lääkäri. Ajokorttiryhmässä 2 laajennettu lääkärinlausunto vaaditaan, kun hakija on täyttänyt 68 vuotta, ja tämän jälkeen lausunto vaaditaan vähintään kahden vuoden välein.

Liikennelääketieteen erityispätevyyteen tähtäävä pätevyysohjelma on tarkoitettu kaikille Suomessa laillistetuille lääkäreille (<https://www.laakariliitto.fi/palvelut/koulutukset/erityispatevyydet/liikenne/>). Erityispätevyyttä voi suositella kaikille, erityisesti ammattikuljettajien ajoterveyttä arvioiville lääkäreille

Kirjallisuutta

1. National Transport Commission Australia. 2017. Assessing Fitness to Drive. https://austroads.com.au/_data/assets/pdf_file/0022/104197/AP-G56-17_Assessing_fitness_to_drive_2016_amended_Aug2017.pdf / (24.3.2021)
2. Tarja Ojala. Tieliikenneonnettomuudet raskaan liikenteen työturvallisuusongelmana. Tapaturma Vakuutusten Liitto. 2014. <https://www.tvk.fi/document/84137/2B9B76B04993750076DEFA6E0B4B471F966C3C940FBF1D95DBC609FA2BCF2A24> (24.3.2021)
3. Monash University Accident Research Centre. Influence of chronic illness on crash involvement of motor vehicle drivers, 2nd edition, November 2010. <http://monashuniversity.mobi/muarc/reports/muarc300.html>. (24.3.2021)
4. Härmä M, Hublin C, Puttonen S. Miten yötyö vaikuttaa terveyteen? Duodecim 2019; 135:27–34.
5. Howard M, Desai AV, Grunstein RR, Hukins C, Armstrong JG, Joffe D, Swann P, Campbell DA, Pierce RJ. Sleepiness, sleep-disordered breathing, and accident risk factors in commercial vehicle drivers. American Journal of Respiratory and Critical Care Medicine. 2004; 170(9): 1014–1021.

6. Kales SN, Straubel MG. Obstructive sleep apnea in North American commercial drivers. *Ind Health*. 2014;52(1):13–24
7. Traficom Ajoterveysohjeet terveydenhuollon ammattilaisille 04.11.2019, https://www.traficom.fi/sites/default/files/media/file/Ajoterveysohje_v1.2.pdf
8. Kärmeniemi, P., Laitinen J., Latvala J., Olkkonen S., Sainio M., Ylä-Outinen A. 2009. Maantieliikenteen ammattikuljettajien työterveyshuolto: opas sisällön suunnitteluun ja toteutukseen, <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-802-959-8> (24.3.2021)
9. Autoliikenteen työnantajaliitto. Suomi elää pyöriällä. <https://alt.fi/suomi-elaa-pyorilla/> (23.4.2021)
10. Hatakka M, Peräaho M ja Laapotti S. Selvitys ammattikuljettajien ajoterveyteen ja ajokuntoon kohdistuvista interventioista Liikenneturvan selvityksiä 2/2020 https://www.liikenneturva.fi/sites/default/files/materialit/Tutkittua/Tutkimukset/2020_ammattikuljettajien_ajoterveys.pdf (23.4.2021)
11. Hamido S, Hamamoto R, Gu X, Itoh K. Factors influencing occupational truck driver safety in ageing society. *Accid. Anal. Prev.* 2021; 150:105922.
12. Onnettomuustutkintakeskus. 2019. Y2018-04 Neljän ihmisen kuolemaan johtanut linja-auto-onnettomuus Kuopiossa 24.8.2018. https://turvallisuustutkinta.fi/material/attachments/otkes/tutkintaselostukset/fi/muutonnettomuudet/2017/Ulgxuk8af/Y2018-04_Kuopio.pdf (24.3.2021)